

Recensions

EDUARDO BERICAT ALASTUEY

Sociología de la movilidad espacial. El sedentarismo nómada

Madrid: Siglo XXI-CIS, 1994 (Colección Monografías, 140)

Eduardo Bericat ens ofereix en aquesta obra una reflexió important sobre les societats dites avançades des del punt de vista de la mobilitat física, que ens proposa que s'ha d'entendre com el paradigma que pretén donar compte de les interrelacions entre el sistema social i el sistema de mobilitat social. Aquest era un buit important de la teoria sociològica perquè aquests temes s'havien tractat des de la geografia o l'ecologia, però encara calia aportar una mirada sociològica sobre el tema de la mobilitat. Bericat no ha desenvolupat, ni ho pretenia tampoc, una teoria completa de la mobilitat, sinó que ha deixat veure una possible línia que es pot seguir amb unes idees completament interessants. Tot i el treball fet sobre les migracions, els desplaçaments quotidians o fins i tot la teoria de l'espai (fonamentalment la desenvolupada per Simmel), l'autor vol assolir una nova perspectiva des d'on es poden interpretar les dades recollides per altres ciències sobre l'espai i la mobilitat. En aquest intent, l'obra de Manuel Martín Serrano esdevé essencial com a punt de partida.

El sociòleg Eduardo Bericat utilitza en aquest treball un model deductiu que enllaça la mobilitat amb l'estructura social. Així, per exemple, vincula l'elevada mobilitat de les societats avançades a la

neutralitat afectiva de Parsons o a determinades formes de sociabilitat i al trencament de les relacions cara a cara. «El ser como categoría básica de la pertenencia al grupo se relativiza, por lo que cada vez cobra más importancia el estar y, en último extremo, el mero pasar», ens diu.

L'autor parteix de la idea que la mobilitat espacial ha contribuït a crear un món. Per arribar a aquest punt i per extreure'n tota una sèrie de conseqüències que es van desgranant al llarg de l'obra. Bericat ens fa veure com és la mobilitat, més que no pas l'espai, allò que explica l'ontologia de l'ésser humà. És més, és la mobilitat allò que funda l'espai, i no a l'inrevés, perquè l'espai es constitueix a partir de la interacció i aquesta només és possible a partir de la mobilitat de les parts. El moviment no només no és autònom respecte a l'espai, sinó que el funda.

Bericat parteix d'una teoria de l'acció (on el moviment és una acció dels éssers humans) que li permet superar l'estudi fiscalista de la mobilitat, introduint les distàncies socials, psicològiques, polítiques, lingüístiques, culturals, etc. entre els subjectes i els llocs. Del moviment es passa al viatge, als encontres, les visites, les relacions personals, a les formes socials en una paraula.

En el seu intent per introduir el moviment en el camp de la teoria de l'acció, les estructures dels desitjos i dels valors estan en part, però inexorablement, lligades a estructures de mobilitat. Així, la interacció suposa un tipus determinat de mobilitat, fet que té conseqüències sobre l'espai i fins i tot per a les persones. Però, a mesura que es van passant les pàgines, la seva teoria de l'acció es mostra massa estreta de mides i ha de recórrer a completar-la amb una teoria dels fets socials. D'aquesta manera és com l'actor social es troba acarar davant d'un conjunt de fets que ell no ha creat, inserint-se en la lògica i en la dinàmica del fet social i de la realitat construïda. Bericat ens diu: «La teoría del movimiento como acción debe insertarse en la estructura de movilidad configurada por la propia estructura y dinámica social». D'aquesta manera, l'individu perd la seva autonomia i la seva vida es veu *necessàriament* determinada per la seva estructura de mobilitat.

Bericat parteix de les idees de Simmel, a qui considera un sociòleg de l'espai, i de Durkheim, un sociòleg de la mobilitat, per superar-los tots dos. El seu treball s'estructura en dues parts. En la primera estableix una teoria social de la mobilitat que li serveix de marc teòric i en la segona, on aborda l'estudi del sedentarisme nòmada, aplica els conceptes teòrics dissenyats en la primera.

El sedentarisme nòmada constitueix una pauta de mobilitat espacial dels individus en les societats contemporànies desenvolupades, a la qual s'associen una sèrie de pre-requisits funcionals i un conjunt de conseqüències. Són precisament les conseqüències, properes o llunyanes, manifestes o latents, volgudes o no, del conjunt de la mobilitat allò que ens permet reconèixer aquest tipus de sedentarisme. La mobilitat estructurada pel sedentarisme nòmada presenta quatre característiques definidores que són el fet de ser una mobilitat rotacional, individual, mecànica i massiva. Això és el que

caracteritza la mobilitat del nostre món actual. Per a Bericat, la quantitat (de moviments) esdevé qualitat en el sedentarisme nòmada (i en tota la seva concepció de la societat en general). Aquest fet es vincula a l'extensió dels mitjans de transport i de comunicació, especialment l'automòbil. Així, la societat sedentària nòmada és diferent de les pròpiament nòmades i tanmateix de les sedentàries.

Amb tot, la part més interessant de l'obra esdevé la descripció de la nostra societat des d'aquest punt de vista. Perquè la normalitat del sedentarisme nòmada «permite desarrollar una específica psico-sociología». Aquesta especificitat és mostrada al llarg del treball amb una quantitat important d'exemples, força variats. Així, ens fa avinents que aquest tipus de mobilitat genera efectes a nivell socioeconòmic, estratificacional o de relacions socials; però no podem oblidar que també n'estudia els efectes a escala de la família, els grups, el poder, els elements de control i de normativització social, la territorialitat, el veïnatge, la llar, la vida quotidiana, la llengua, els desitjos de les persones, la cultura, etc. La quantitat dels moviments socials suposen una sèrie de qualitats per a Bericat. Cap al final de l'obra l'autor enfila el tema de l'estratificació social de la mobilitat i les relacions que s'estableixen entre totes, per concloure que a les societats de sedentarisme nòmada el moviment és un criteri d'estratificació social i un element de poder, com es veu, sense anar més lluny, en l'ús de l'automòbil.

L'obra, interessant, provocativa i paradoxal, d'Eduardo Bericat és un intent de plantejar un nou tema per a la sociologia a partir d'una metodologia de síntesi. Síntesi feta a partir de diferents paradigmes de les ciències socials i síntesi entre les visions quantitativistes i qualitativistes. Una obra que va de la macrosociologia a la microsociologia, i a l'inrevés. Que no pretén esdevenir *el marc* conceptual i epistemològic per estudiar

la mobilitat espacial, però que n'aporta alguns elements bàsics per començar a traçar via en aquest sentit. Suggestent en extrem perquè permet pensar el nostre món a partir d'altres punts de vista, esdevé un clam contra un món asfixiant i asfixiat precisament a causa de la seva elevada mobilitat. Potser caldria criticar al seu

autor el fet que la seva relació entre mobilitat i caràcters socials i individuals sigui massa estreta, deixant poc espai per a la capacitat humana per adaptar-se a un món que es torna insatisfactori per a l'individu.

Francesc Roma i Casanovas

CRISTINA BORDERÍAS; CRISTINA CARRASCO; CARMEN ALEMANY (comp.)

Las mujeres y el trabajo. Rupturas conceptuales

Barcelona/Madrid: Icaria/FUHEM, 1994 (Colección Economía Crítica, 11)

Poques vegades el títol d'una obra mostra tan fidelment el seu contingut com en aquest cas. En aquest volum, C. Borderías, C. Carrasco i C. Alemany ens proposen un interessant recorregut teòric per als principals eixos de discussió que han presidit l'anàlisi de *les dones i el treball* des dels anys seixanta ençà.

Cal precisar, però, que no es tracta d'un recorregut qualsevol. Ben al contrari, es tracta d'un itinerari organitzat a l'entorn del que les autores anomenen *ruptures conceptuales*, és a dir, a l'entorn d'aquelles propostes que des de les ciències socials han plantejat nous camins a l'hora d'estudiar *el treball de les dones*. *Ruptures* en relació amb una visió restrictiva del treball entès només com a ocupació, posant de manifest la rellevància econòmica i social del *treball domèstic* o de la *reproducció*. *Ruptures* en relació amb la consideració de la mà d'obra com *asexuada*, mostrant la necessitat d'un enfocament que contempli les diferències i/o desigualtats de *gènere* que, juntament amb d'altres desigualtats socials, presideixen la participació d'homes i de dones en una «activitat econòmica», la qual, d'altra banda, també serà sotmesa a noves definicions. *Ruptures* que tendiran a fer palesa la relació entre les activitats orientades a la producció de béns i serveis i les orientades a la reproducció de les persones. *Ruptures* que, en el seu conjunt, com bé assenyalen les autores, han produït un

profund replantejament en les teories, metodologies i eines d'anàlisi usades per copsar una parcel·la de la realitat social assumida com a «natural». *Ruptures* que, en definitiva, constitueixen avui un punt de reflexió obligada per les i els especialistes en el treball de les dones.

Per tal de facilitar aquest recorregut teòric, l'obra consta de dues parts ben diferenciades. Per un costat, la introducció, on C. Borderías i C. Carrasco fan un repàs exhaustiu d'aquestes *ruptures conceptuales*, seguint un ordre que combina el desenvolupament cronològic de les propostes i la seva coherència temàtica. L'esforç de síntesi dut a terme per apropar-nos a gairebé quatre dècades de debat és notable, especialment si considerem el caràcter explícitament pluridisciplinari de l'obra. Un esforç de síntesi que, però, no suposa minvar la pluralitat de punts de vista presentats. Una extensa bibliografia conclou la primera part. Per l'altre costat, el volum posa al nostre abast, traduïts al castellà, un recull dels textos que les autores han considerat més il·lustratius de les diferents propostes teòriques comentades. Són, majoritàriament, articles inèdits o de difícil accés al nostre país, publicats en els darrers vint anys.

Probablement, en una obra d'aquestes característiques, les lectores i els lectors especialistes sempre hi podran assenyalar petites mancances, discutir la selecció d'algun dels textos finalment pre-